

DUYU

tasya" (phantasia) olarak da adlandırmıştır (De Anima, 41-44, 152-153, 163-165; ayrıca bk. İDRAK).

Kur'an-ı Kerim'de, âhiret hayatı ile ilgili olarak sıkça zikredilen cennet nimetleriyle cehennem azabı özellikle duyulara hitap etmektedir (meselâ bk. el-Bakara 2/25; el-A'râf 7/50; İbrâhim 14/16-17; el-Kehf 18/31; el-Hac 22/19-22; Yâsîn 36/55-57). Ehl-i sünnet'in, âhiretteki yeniden dirilmenin ruh-beden bütünlüğü içinde gerçekleşeceği görüşü esas alındığında maddî ve ruhanî lezzet ve elemelerin her ikisinin de yaşanması gerekecektir. Bu durumda, dünyada insanın sahip olduğu duyuların âhirette de varlıklarını devam ettireceği sonucuna ulaşılmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA:

et-Ta'rifât, "el-başar", "el-hâfıza", "el-hissü'l-müşterek", "el-hayâl", "ez-zevk", "es-sem", "eş-şemm", "el-lems", "el-mütehayyile" md.leri; Tehânevî, *Keşşâf*, "el-hiss", "el-hissü'l-müşterek", "el-hissî", "el-hissiyyât", "el-maḥsûs", "el-iḥsâs" md.leri; Cemil Salibâ, *el-Mu'cemü'l-felsefî*, Beyrut 1982, "el-hiss" md.; Aristoteles [Aristo], *De Anima*, II, 7, 418^a, 20-26; III, 1, 425^a, 14-27; a.e. (trc. J. Tricot), Paris 1947, s. 425-450; Kindî, *Resâ'il*, s. 106-108, 167; Fârâbî, *et-Ta'likât*, Haydarâbâd 1346, s. 3-4; a.mlf., *Fuṣûṣü'l-hikem*, Haydarâbâd 1345, s. 11-13; a.mlf., *el-Cem' beyn re'ye-yi'l-hakimeyn* (el-Mecmû' içinde), Kahire 1325/1907, s. 22-24; Makdisî, *el-Bed' ve't-târîh*, I, 27; II, 130-132; İhvân-ı Safâ, *Resâ'il*, Beyrut 1376-77/1957, II, 396-417; Bâkullânî, *et-Temhîd* (Ebû Rîde), s. 35-38; a.mlf., *el-İnşâf*, s. 14 vd.; İbn Sînâ, *De Anima* (nşr. Fazlur Rahman), London 1970, s. 41-44, 59-194; a.mlf., *en-Necât*, Kahire 1357/1938, s. 158-163; Bağdâdî, *Uṣûlü'd-dîn*, Beyrut 1401/1981, s. 8-11; Cüveynî, *el-İrşâd* (Muhammed), s. 173, 185; Gazzâlî, *İhyâ*, Kahire 1967, III, 8; a.mlf., *Me'âricü'l-kuds*, Kahire, ts. (Matbaatü'l-İstikâme), s. 32-39; a.mlf., *Mizânü'l-'amel* (nşr. Süleyman Dünyâ), Kahire 1964, s. 202-203, 211, 213; a.mlf., *el-Münkiz mine'd-dalâl* (nşr. M. Muhammed Câbir), Kahire, ts., s. 7-9; Nüreddin es-Sâbûnî, *Mâtürîdiyye Akaidi* (trc. Bekir Topaloğlu), Ankara 1979, s. 56-57; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtiḥu'l-ğayb*, İstanbul 1307, IV, 849-850; a.mlf., *en-Nefs ve'r-râh*, Lahor 1388/1968, s. 76-77; Âmidî, *el-Mûbîn*, s. 103-106; İbnü'l-Arabî, *el-Fütûḥât*, I, 205; II, 90-101; IV, 211-212, 316-318; İbn Seb'în, *Büddü'l-'arîf* (nşr. C. Kettûre), Beyrut 1978, s. 233-274; Teftâzânî, *Şerhu'l-'Akâ'id*, Kahire 1408/1988, s. 15-17; E. R. Hilgard v.dğr., *Introduction to Psychology*, New York 1979, s. 104-127; Abdülkerim Osman, *ed-Dirâsetü'n-nefsiyye 'inde'l-müslimîn*, Kahire 1981, s. 288-308; Aydın Sayılı, "İbn Sînâ'da Işık, Görme ve Gökkuşağı", *İbn Sînâ: Doğumunun Bininci Yılı Armağanı*, Ankara 1984, s. 203-241; "Sensation", *EBr*, XX, 222-224; "Sensa", *The Encyclopedia of Philosophy* (nşr. Paul Edwards), New York 1972, VII, 407-415; "Sensationalism", a.e., VII, 415-418.

HAYATİ HÖKELEKLI

DÜALİZM

(bk. SENEVİYYE).

DÜBEY

(دبي)

Birleşik Arap Emirlikleri'ni oluşturan yedi emirlikten biri.

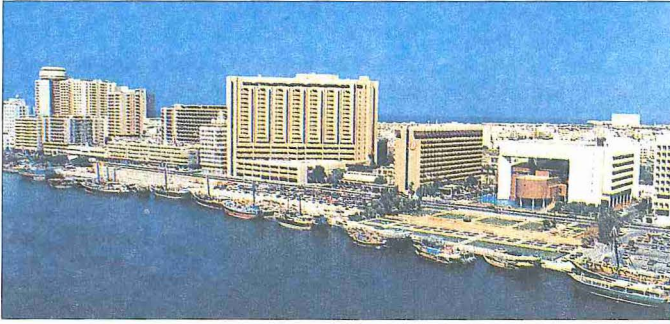
Dübey (Dubâi) Basra körfezinin güney kıyısında, Ebûzabî'nin (Abudabi) doğusunda yer alır. Emirliğin yüzölçümü 3900 km², nüfusu 266.000'i emirliğin merkezi olan Dübey şehrinde olmak üzere 501.000'dir (1991). Arap olan halkın yanında bölgeye göç ederek vatandaşlık hakkı almış İran, Hindistan ve Belüçistan kökenli olanlar da vardır. Arap halk, bugün birer aile hükmünde kalmış birçok kabileye mensuptur. Hâkim aile Ruveysid kabilesinin Âl-i Bû Felâse koluna bağlıdır ve Sünnî'dir. 1912'den 1958'e kadar emîr olan Şeyh Saîd b. Mektûm'un ölümünden sonra yerine Şeyh Râşid b. Saîd geçti. Birliği teşkil eden diğer emirliklerde olduğu gibi burada da sınırlar tam mânası ile belirli değildir. Şârika ile aralarında bulunan havaalanı diğer bazı tesisler gibi ortak kullanılır; aynı şekilde Dübey Limanı'ndaki tesisler de bütün emirliklere hizmet verir. Dübey ile Ebûzabî emirlikleri arasında bulunan iç sınır Cebelialî ile Re'sû Ganâde arasından geçerek sahilde biter. Şârika emirliği ile Dübey arasındaki iç sınır ise Deyra'nın kuzeydoğusunda sona erer. Ümmüssukaym ve Cümeyre adlarındaki iki sahil kasabası ile sahilinden 80 km. içerde Vâdihatta'da bulunan ve onlardan biraz daha büyük olan Hacereyn, Dübey emirliğinin topraklarından ayrı kalmala-

rına rağmen ona bağlıdır. Hurma ziraatı yapılan bölgede su çok azdır.

XIX. yüzyıl öncesine ait bölge tarihiyle ilgili bilgiler çok sınırlıdır ve sadece mevcut emirliklerin, aralarında kabile bağlarından dolayı yakınlık bulunmasına rağmen birbirleriyle devamlı şekilde ihtilâflı oldukları bilinmektedir. Hurma ziraatı ve deve besiciliği yanında sığ olan denizlerde balıkçılık ve bilhassa inci avcılığı ve ticareti yapılmıştır. O dönemlerde Dübey'in doğusuna doğru sahil boyunca ve Ebûzabî taraflarında hurma ziraatı, bölgedeki ticarete yönelik en önemli faaliyet idi. Ayrıca bu sahillerde korsanlık çok yaygındı ve eski dönemlerden XIX. yüzyılın ortalarına kadar ahali özellikle bu yoldan geçimini sağlıyordu. Daha sonraları içerilerden kıylara doğru yayılan Suûdîler'in de bu faaliyete katıldıkları, hatta korsanlığa şer'an cevaz verdikleri bilinmektedir. Nihayet halkın direnmesine rağmen bölgeye hâkim olmak isteyen İngilizler'le emirler arasında imzalanan bir dizi anlaşma ile korsanlık yasaklanmıştır (1799). Lorimer'e göre Dübey bu tarihte Ebûzabî'ye bağlı olarak görülmektedir. Dübey Valisi Muhammed b. Hezza' b. Za'l'in kız kardeşiyle evlenen Kavâsim kabilesinden Şârika Emîri Şeyh Sultan b. Sakr, 1825'ten sonraki yıllarda bölgede nüfuzunu artırdı. Dübey, 1833'te Âl-i Bû Felâse kabilesinden 800 kişinin Mektûm b. Batî b. Süheyl başkanlığında Ebûzabî'yi terk ederek Dübey'e geçmeleri ve kontrolü ele geçirmeleri üzerine müstakil emirlik oldu. Âl-i Bû Felâse'nin bağlı olduğu Benî Yâs kabilesi ile Kavâsim kabilesi arasında bu tarihlerde başlayan rekabet XX. yüzyılın başlarına kadar devam etti. Bu süre içinde bazan Şârika (Kavâsim), bazan da Ebûzabî (Benî Yâs) tarafının desteğini alarak kendini daima kuvvetli tutmasını bilen Dübey, küçük bölge emirlikleri olan Acmân ve Ümmülkayveyn ile de zaman zaman iş birliği içine girmiştir. Balıkçılığa ve mal depolamaya uygun olması dolayısıyla bölgede ticaret kısa zamanda gelişti. İktisadî hayatın gelişmesine bağlı olarak nüfusu artan Dübey bölgede güçlü bir emirlik halini aldı ve körfez boyundaki diğer emirlikler gibi o da İngiltere ile bazı ticarî anlaşmalar imzaladı; 1892 yılında ise İngiltere'nin muvafakati olmadan başka bir ülke ile herhangi bir siyasî ilişkiye girmeyeceğini taahhüt etti. İngiltere bu tür anlaşmalarla bölgeye nüfuz etmek ve idarî konularda hâlâ hissedilen Osmanlı var-

Dübey

Dübeý'den
bir görünüş

liğine son vermek istiyordu. Ancak Osmanlı Devleti bölge ile temasını son dönemlere kadar canlı tutmuştur.

1873'ten itibaren Lince Limanı üzerinden yapılan Hindistan ticareti, 1903'ten sonra buharlı gemilerin Dübeý'e uğramasıyla buraya yöneldi ve körfezde Bahreyn ile birlikte Dübeý Limanı da önem kazanmaya başladı. 1904 yılı Şubatında Dübeý'i ziyaret eden seyyah Burckhardt, % 5 olan liman vergisinin Dübeý şeyhi tarafından kaldırıldığını ve bunun neticesinde ticaretin, dolayısıyla da şehrin çok geliştiğini kaydetmektedir. 1895-1920 yılları arasında Uman'da ortaya çıkan karışıklıklar sonucu Maskat Limanı ile iç kesimlerin temasının kesilmesi üzerine ihtiyaçların Dübeý Limanı'ndan giderilmeye çalışılması da burayı biraz daha önemli bir seviyeye getirmiştir.

1922'de yapılan anlaşmalarla bölgede petrol arama hakları İngilizler'e bırakıldı; ancak 1961 yılına kadar yapılan sondajlardan olumlu sonuç alınamadı. Petrol ihracatına başlanması ve bölgenin aşırı bir zenginliğe kavuşması 1969'dan sonra gerçekleşmiştir. O zamana kadar inci ve kurutulmuş balık satışı gibi dar bir çerçevede yürütülen milletlerarası ticaret, petrol gelirinin sağladığı imkânlarla gelişmiş ve bölgeyi Ortadoğu'nun ticaret merkezi haline getirmiştir. Dübeý 2 Aralık 1971'de eski Ant-

laşmalı Emirlikler'den altısının burada toplanarak Birleşik Arap Emirlikleri devletini kurmalarından sonra daha hızlı gelişmeye başladı. Bugün serbest ticarî bölgeleri, antepoları, bankaları, hava, kara ve deniz ulaşım imkânlarıyla Dübeý, Uzakdoğu ile Ortadoğu ve Afrika'yı birbirine bağlayan ve dünya ticareti içinde önemli yere sahip olan milletlerarası bir ticaret merkezidir. Şehirde belediye meclisi, gümrük idare âmirliği, mahkemeler, tapu daireleri ve su işleri müdürlüğü önemli idarî kuruluşlar arasındadır. Körfez ülkelerinin çoğunda olduğu gibi Dübeý'de de şehrin su ihtiyacı deniz suyunu arıtma tesislerinden (günlük 71 milyon litre kapasiteli) karşılanmaktadır. Petrolde elde edilen gelirler diğer sahalara kaydırılmış ve şehrin 30 km. batısına Cebeliali Limanı (Mî-nâ Cebeliali) yapılarak civarı sanayi bölgesi haline getirilmiştir. Büyük tonajlı gemilerin yanaşabileceği derin su limanlarının inşaa kararı 1976 yılında alındı; 1981 ortalarında 15 km. uzunluğa varan rıhtımların açılışı yapıldı ve Dübeý Limanı tesisleri sadece o yıl içinde 1091 gemiye hizmet verdi. Daha önce mevcut olan Râşid Limanı (Mî-nâ Râşid) ile Cebeliali, Birleşik Arap Emirlikleri'ndeki altı önemli liman arasında en işlek olanlardır ve 1983 yılında Cebeliali Limanı'ndan 10.030 adet konteyner mal ihracatı gerçekleştirilmiştir. Dübeý'de sanayileşme hareketleri de başlamış olup özellikle petrol dolayısıyla ucuza mal edilen elektrik enerjisine dayalı çimento, demir ve alüminyum sanayilerine yatırım yapılmıştır. 1979 yılı sonunda faaliyete geçen ve yılda 135.000 ton külçe alüminyum elde etmeyi planlayan Dubai Aluminium Co. (DUBAL) şirketinin 1983 yılındaki ihracatı (% 45'i Japonya'ya, % 24'ü İran'a) 609 milyon dirheme (166.000.000 dolar) ulaştı ve 1985'te planlanan miktarı da aşarak 150.677 tona çıktı. 1979 yılında tel ve kablo imalatı için İngiliz BICC firması ile ortak önemli bir yatırım yapıldı. 1983 yılında dev tankerlerin ba-

kımını yapabilen dünyanın en büyük havuzlama tesisleri, Râşid Limanı çevresinde de çok sayıda küçük sanayi tesisleri kuruldu. Mayıs 1980 tarihinde Dübeý'in ticaret kapasitesini arttırmak gayesiyle Cebeliali'nin serbest ticarî bölge olması kararlaştırıldı. Nisan 1982'den itibaren Dübeý ve Şârîka'da gümrük vergileri % 3'ten % 1'e indirildi ve 1985 yılı başında da Cebeliali serbest bölgesi tamamen yabancıların yönetiminde faaliyete geçti.

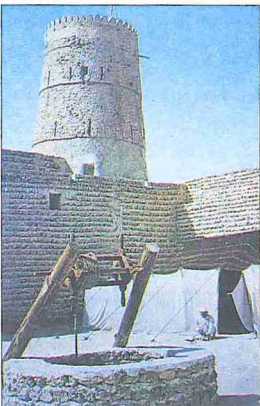
1985 yılında, Uzakdoğu ve Ortadoğu ülkeleri arasında ticarî merkez olma durumu gittikçe gelişen Dübeý kendine özel yeni bir havayolu şirketi kurdu. Kısa zamanda milletlerarası havayolu şirketleri arasına katılan Emirates adlı bu şirket, birçok doğu ve batı merkezi arasında Türkiye'ye de uğrayan seferler yapmaktadır. Birleşik Arap Emirlikleri'nde henüz demiryolu bağlantısı bulunmayan Dübeý'i civar merkezlere bağlayacak bir demiryolu projesi üzerinde durulmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Delîlül-Hâlic (Târih), II, 1079-1086, 1171; Cemâleddin Zekerîyyâ Kâsım, *el-Hâlicü'l-'Arabî (1840-1914)*, Kahire 1966, s. 51, 55; M. Tomkinson, *The United Arab Emirates*, London 1975, s. 127 vd.; Muhammad Morsy Abdullah, *The United Arab Emirates: A Modern History*, London 1978, s. 134 vd., 141, 232; P. Bonenfant, *La Péninsule Arabique d'Aujourd'hui*, Paris 1982, II, 523-558; *The Middle East and North Africa 1988*, London 1987, s. 838-840 vd.; R. J. Said, "The 1938 Reform Movement in Dubai", *el-Abhath*, XXIII, Beyrut 1970, s. 247-263; İdris Bostan, "Basra Körfezinin Güney Kesimi ve Osmanlılar (1876-1908)", *Osm.Ar.*, IX (1989), s. 311-322; *The Illustrated Encyclopedia of Mankind*, London 1978, V, 527-530; Phebe Marr, "Dubayy", *El²* (İng.), II, 618-619; *EBR²* (Mac.), XIII, 898-900.

MUSTAFA L. BİLGE

Dübeý'de
bugün
müze olarak
kullanılan
eski bir
kalelin burcu

Cümeýre Camii - Dübeý / Birleşik Arap Emirlikleri

